

ØYSTEIN ROTTEM – minner, refleksjoner, tilbakeblikk

I desember 2004 døde Øystein Rottem i København. Vi var mange som fulgte han til graven på Holmen kirkegård i det gråbleke danske vinterværet. Og vi er mange som har savnet Øystein som venn, fagperson og intellektuell. Han døde, som det heter, altfor tidlig. Øystein var 58 år da kreftsykdommen i løpet av et halvår avsluttet hans livsferd. Han bodde i København og var de siste 10-15 åra litteraturkritiker for Dagbladet, og «utvilsomt...den mest innflytelsesrike anmelderen i Norge.»¹

Også *Vardøger* har lidd tap ved Øysteins død. Han var medlem av *Vardøgers* redaksjonsråd siden 1981, i over 23 år. Vi vil huske Øysteins innsats for *Vardøger* av flere grunner. Han var alltid en konstruktiv deltaker på *Vardøger*-seminarene og i kommunikasjonen innad i *Vardøger*-kretsen. Han deltok med en utpreget solidarisk holdning til *Vardøger* som et tverrfaglig, politisk-kritisk prosjekt.

Øystein redigerte *Vardøger* 16 (1986) med tittelen «Mellom utopi og desillusjon. Perspektiver på politikk og kjønnsroller i norsk litteratur». Han bidro selv med tre artikler. Dette var som Øystein påpekte, «det første nummer av *Vardøger* hvor skjønnlitteratur var hovedemnet.» Bidragene var preget av «fastholdelsen av litteraturens samfunnsmessige karakter og funksjon uavhengig av om de skjønnlitterære forfatterne forstår seg sjøl som 'politiske' eller ikke.» Øystein markerte her en forsiktig men bestemt reservasjon til 1980-tallets «litterære isolasjonisme, en ny estetisisme og en tilbaketrekning til det indre liv.»²

Øystein var ingen snever fagspesialist, men en intellektuell med interesse for store fagovergrepene spørsmål. Problemet omkring forholdet mellom diktning og samfunn var et slikt tema. Ifølge den siste artikkelen han skrev i *Vardøger*,³ var dette noe han balet med fra slutten av 60-tallet. I hans mest omfattende verk – hvor han trolig også nådde det bredeste publikum – *Norges Litteraturhistorie*, en tre binds framstilling av tida etter 2. verdenskrig, forholdt han seg til dette problemet. Her viste han en teoretisk gjennomtenkt måte å skrive litteraturhistorie på. Han avviste de seinere tiårs «anti-subjektivisme», forsøket på å «ta livet, ikke bare av forestillingen om forfatterpersonligheten, men også av ideen om den enestående individualiteten i alminnelighet...Dette 'gammelhumanistiske' synspunkt finner jeg fort-

-
- 1) Nils Magne Knutsen i tidsskriftet *Nordlit*. (Utgitt av Det humanistiske fakultet, Univ. i Tromsø) Nr 17, vår 2005. s. 6. Dette heftet er tilegnet minnet om Øystein.
 - 2) Øystein Rottem: «Om dette heftet». *Vardøger* 16-86, s. 3.
 - 3) ØR: «Politikk og diktning – et personlig tilbakeblikk på 60- og 70-tallet.» *Vardøger* 26-00. Festskrift til Rune Skarstein, s. 272-282

satt grunn til å holde fast ved.»⁴ Han skildret de ulike bølgeslag som gjennom et halvt århundre skyllet inn over det litterære Norge. Mellomkrigstidas klare ideologisk-litterære fronter ble avløst av «ideologienes død» på 50-tallet.⁵ Øystein viste hvordan deler av den modernistiske litteraturen ble forvandlet til erklært politisk litteratur på 60-, og 70-tallet, for så å gjennomleve en politisk og litteratur-teoretisk krise ved inngangen til 80-tallet. Med sitt historiske overblikk så Øystein at mye av det som bombastisk ble erklært som helt nytt, var kjente skikkelser i ny kledning. «Vi lever i et samfunn der dyrkingen av det 'nye' er intens. Som litteraturhistoriker ligger vi også, bevisst eller ubevisst, under for denne dyrkingen...Det nye er ikke alltid så nytt som det kan synes. Det har jeg forsøkt å få fram ved å trekke forbindelseslinjer *tilbake*, især når jeg behandler den aller nyeste diktningen.»⁶

Pendelen har svingt flere ganger når Øystein i sin *Vardøger*-artikkel fra år 2000 fastslår at diktning og politikk alltid vil være forskjellige ting, om enn forbundet: I visse perioder kommer det «krav om at diktningen skal sette problemene under debatt, være samfunnsengasjert, stille seg kritisk til rådende verdinormer, osv. I andre perioder har det kommet til uttrykk i form av krav om tilbaketrekning, innelukking i egen sfære, diktning for diktningens egen skyld. I begge tilfeller er det snakk om en *kritisk avstand* mellom dikter og samfunn.»⁷

Øystein var Hamsun-spesialist, men skrev aldri den samlende analysen av Hamsuns forfatterskap som han lenge planla. Hamsun var for Øystein en av vårt lands største forfattere. Like klart sto det for han at Hamsun var nazist og at dette politiske standpunktet ikke kunne bagatelliseres som en tilfeldig arbeidsulykke. Øystein hadde kunnskap om alt som vedrørte denne merverdige skikkelsen. Hans Hamsun-studier er mange og de lodder dypt. For eksempel gir han en overbevisende skildring av sammenhengen mellom Schopenhauers viljesfilosofi, Hamsuns Schopenhauer-beundring og de sterke antirasjonalistiske og subjektivistiske sidene ved Hamsuns diktning og forkynnelse, sider som disponerte for nazistiske standpunkter.⁸ Samtidig framhever Øystein hvordan forkynneren Hamsun nøytraliseres av ironikeren Hamsun – det «ironiens syrebad» som er den andre siden av Hamsuns verk.⁹ Øystein følte nok at han bar på en ambivalens som var i slekt med den hamsunske, men da bør det tillegges: i Øysteins tilfelle var det definitivt ikke forkynneren som dominerte.

4) ØR: *Norges Litteraturhistorie* (red. E. Beyer), bd 6, Oslo 1995, s. 14.

5) ØR: *Norges Litteraturhistorie* bd 6, s. 42-43

6) ØR: *Norges Litteraturhistorie* bd 6, s. 18, ØRs understrekning.

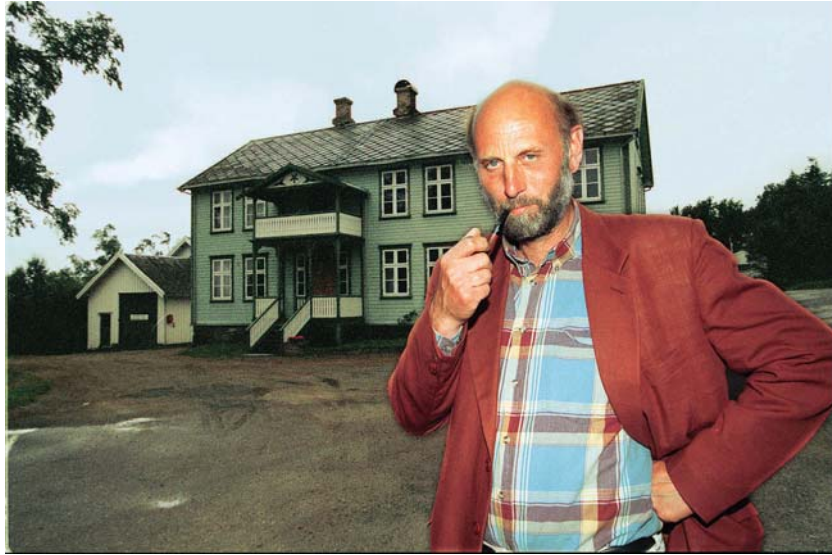
7) ØR i *Vardøger* 26-00, s. 274, ØRs understrekning

8) Se ØR: «Nirvanas bulder. Schopenhauer, Hamsun og viljens selvoppevelse.» *Hamsun og fantasiens triumf*, s. 23-42

9) *Hamsun og fantasiens triumf*, s. 13

Øystein som den strålende og sjenerøse personen han var, er borte for godt. Men – som jeg vil antyde med disse linjene – de analyser han etterlot seg er viktige for dem som vil forstå det litterære, ideologiske og intellektuelle Norge.

Arne Overrein

August 1996. Øystein foran Knut Hamsuns «Skogheim» på Hamarøy
(Foto: Ørjan Ellingvåg/Dagbladet)